

Η χειροτονία ενός Άραβα φυλάρχου*

Τσουλκανάκης Κ. Δημήτριος

Δρ. Βυζαντινής Ιστορίας

Περίληψη: Ο Κύριλλος Σκυθοπολίτης, ως ο διασημότερος βιογράφος αγίων του Βυζαντίου, αποδεικνύει πόσο σημαντικές είναι οι αγιολογικές πηγές για τη μελέτη της κοσμικής ιστορίας. Ο Κύριλλος αποτυπώνει με την πένα του σημαντικά γεγονότα σχετικά με την στρατιωτική και εκκλησιαστική ιστορία της Παλαιστίνης, άγνωστα εν πολλοίς σε άλλες πηγές. Ο Βίος του οσίου Ευθυμίου που συνέγραψε μεταξύ άλλων ο Κύριλλος, αποτελεί την μοναδική σωζόμενη πηγή για την αραβόφωνη επισκοπή Παρεμβολής στην Παλαιστίνη. Παράλληλα, ο Κύριλλος κατέγραψε και την ιστορία του ιδρυτή της επισκοπής Παρεμβολής, του Ασπέβητου-Πέτρου. Ο τελευταίος υπήρξε και ο πρώτος ιστορικά φύλαρχος Παρεμβολής, με καθήκον να προστατεύει τη ζωή των μοναχών και τις περιουσίες των μονών τους στην έρημο της Ιουδαίας και την κοιλάδα του ποταμού Ιορδάνη.

Summary: Cyrillus Scythopolites, the most noted biographer of saints in Byzantium, proves the importance of hagiographical sources in the study of secular history. Cyrillus illustrates important facts related to the military and ecclesiastical history of Palestine, in good part unknown to other sources. The Life of Saint Efthymios, which Cyrillus co-wrote among others, is the only extant source concerning the Arabic Diocese of Parembole. At the same time, Cyrillus recorded the history of the founder of the Diocese of Parembole, Aspevetos-Peter. The latter was historical the first recorded phylarchos (=tribal chief) of Parembole, exercising the duty of protecting the lives of the monks and the property of their monasteries in the Desert of Judea and the valley of the Jordan River.

Λέξεις κλειδιά: Κύριλλος Σκυθοπολίτης, Βίος οσίου Ευθυμίου, επισκοπή Παρεμβολής, φύλαρχος Παρεμβολής, Ασπέβητος-Πέτρος

Key words: Cyrillus Scythopolites, Life of Saint Efthymios, Diocese of Parembole, phylarchos (=tribal chief) of Parembole, Aspevetos-Peter

* Το κείμενο αυτό παρουσιάστηκε στην ημερίδα «Αγιογραφικά κείμενα ως πηγές κοσμικής ιστορίας» που διοργάνωσε το Post Augustum και το Τμήμα ΙΑΚΑ του Παν/μίου Θεσσαλίας στις 21 Απριλίου 2018 στον Βόλο.

Ο Κύριλλος Σκυθοπολίτης¹ (524-560) είναι αναμφισβήτητα ο διασημότερος βιογράφος αγίων του Βυζαντίου. Συνέγραψε τους *Βίους* Ευθυμίου του Μεγάλου, Γερασίμου του Ιορδανίτου, Θεοδοσίου του Κοινοβιάρχου, Σάβα του Ηγιασμένου, Ιωάννου του Ησυχαστού, Θεογνίου Βιτυλίου, Αβραμίου επισκόπου Κρατείας και Κυριακού του Αναχωρητού. Πληροφορίες για τη σύνταξη των παραπάνω βίων άντλησε αφενός από προσωπικά του βιώματα και αφετέρου από τις προφορικές διηγήσεις μοναχών που γνώρισαν από κοντά τους διάσημους ασκητές της ερήμου.²

¹ Ο Κύριλλος καταγόταν από τη Σκυθόπολη, πρωτεύουσα της επαρχίας Δεύτερη Παλαιστίνη. Ο πατέρας του Ιωάννης, σύμβουλος του μητροπολίτη Σκυθοπόλεως, συνδεόταν με μοναχικούς κύκλους της Παλαιστίνης. Σε ηλικία 7 ετών ο Κύριλλος γνώρισε τον περίφημο ηγούμενο της Μεγίστης Λαύρας Σάβα τον Ηγιασμένο, όταν ο τελευταίος φιλοξενήθηκε στην πατρική οικία. Ο ξακουστός για τις μοναχικές του αρετές ηγούμενος “προεΐδε” τη μετέπειτα μοναχική βιοτή του Κυρίλλου και απευθυνόμενος στους γονείς του τον ευλόγησε με τη ρήση: “οὗτος ἀπό γε τοῦ νῦν μαθητής ἐμός ἐστί”. Ο Κύριλλος παρακολούθησε εγκύκλια μαθήματα και σε νεαρή ηλικία εκάρη μοναχός. Σε ηλικία 20 περίπου ετών ξεκίνησε περιοδείες στην Παλαιστίνη, όπου γνώρισε διάσημους ασκητές της εποχής, όπως τον πρώην επίσκοπο Κολωνίας Ιωάννη τον Ησυχαστή και τον Κυριακό τον Αναχωρητή. Με προτροπή του Ιωάννη Ησυχαστού εισήλθε το 544 στη λαύρα Ευθυμίου του Μεγάλου, όπου έμεινε 11 έτη. Στη συνέχεια, πάλι με προτροπή του πνευματικού του πατέρα, μετέβη το 555 επί διετία στη Νέα Λαύρα, όταν πλέον είχαν αποχωρήσει οι ωριγενιστές. Τελικά, εγκαταβίωσε τα τελευταία χρόνια του βίου του στη σημαντικότερη μονή της Παλαιστίνης, την Μεγίστη Λαύρα (σημερινή Mar Saba), την οποία ίδρυσε το 485 ο όσιος Σάβας ο Ηγιασμένος. Βλ. Π.Κ. Χρήστου, *Ελληνική Πατρολογία*, τ. Ε', 2^η έκδ., Θεσσαλονίκη 2010, σ. 439-442.

² Κύριλλος Σκυθοπολίτης, *Βίος οσίου Ευθυμίου*, 39.18-20, 56.19-20, 71.1-4, 82.12-18: [Kyrillos von Skythopolis, *Leben des Euthymios*, έκδ. E. Schwartz, Λειψία 1939] και *Βίος οσίου Κυριακού*, 29.27-30.6, 45.18: [Kyrillos von Skythopolis, *Leben des Kyriakos*, έκδ. E. Schwartz, Λειψία 1939] και *Βίος οσίου Ιωάννου Ησυχαστού*, 201.16, 205.1-2, 215.8-9, 23-24, 222.3-4: [Kyrillos von Skythopolis, *Leben des Iohannes Hesychastes*, έκδ. E. Schwartz, Λειψία 1939]. Ο Κύριλλος μαρτυρεί επίσης ότι εκτενή *Βίο* του οσίου Θεοδοσίου και του αγίου Θεογνίου συνέγραψαν οι Θεόδωρος Πέτρας και Παύλος Ελούσης αντίστοιχα. Βλ.

Το έργο του Κυρίλλου αποτελεί σημαντική πηγή πληροφοριών για την πολιτική, στρατιωτική και εκκλησιαστική ιστορία της Παλαιστίνης κατά τον 5^ο και το α' μισό του 6^{ου} αιώνα, ενώ ταυτόχρονα αποτελεί τη μοναδική σωζόμενη μαρτυρία για την ιστορία της φυλαρχίας Παρεμβολής και για τον βίο του ιδρυτή της, του φυλάρχου Ασπέβητου. Ο Κύριλλος αποτελεί αξιόπιστη πηγή, αφού κατέγραψε τα γεγονότα, όπως τα άκουσε από το στόμα των ηλικιακά πρεσβυτέρων μοναχών της Παλαιστίνης, κυρίως όμως του φυλάρχου Τερέβωνα Β', του δισέγγονου του Ασπέβητου.³

Ας δούμε λοιπόν ποιος είναι ο Ασπέβητος.

Ο Σασσανίδης βασιλέας Ισδιγέρδης Α' διατήρησε καθ' όλη τη διάρκεια της βασιλείας του (399-420) φιλικές και ειρηνικές σχέσεις με το Βυζάντιο και στο εσωτερικό εφάρμοσε πολιτική ανοχής έναντι των χριστιανών υπηκόων του. Λίγους μήνες όμως πριν τον θάνατό του το 420 μετέβαλε την πολιτική του και υπό την πίεση του ιερατείου των Μάγων ξεκίνησε τις διώξεις. Αφορμή του διωγμού, ο οποίος αποτέλεσε την αιτία για τον βυζαντινοπερσικό πόλεμο που ξέσπασε στα τέλη του ίδιου έτους και τελείωσε το 422, υπήρξε, σύμφωνα με τις πηγές, η καταστροφή του ναού του Ιερού Πυρός των Ζωροαστρών από ομάδα ζηλωτών χριστιανών της Περσίας με επικεφαλής τον επίσκοπο Κτησιφώντος Αβδά.⁴ Ο Ισδιγέρδης έδωσε αυστηρές οδηγίες στους υποτελείς του Άραβες φυλάρχους που

Κύριλλος Σκυθοπολίτης, *Βίος οσίου Θεοδοσίου*, 239.17-20: [Kyrillos von Skythopolis, *Leben des Theodosios*, έκδ. E. Schwartz, Λειψία 1939] και *Βίος αγίου Θεογνίου*, 243.7-1: [Kyrillos von Skythopolis, *Leben des Theognios*, έκδ. E. Schwartz, Λειψία 1939].

³ Κύριλλος Σκυθοπολίτης, *Βίος οσίου Ευθυμίου*, 18.12-4: “Τά κατά τόν παλαιόν Τερέβωνα συμφώνως μέν ἅπαντες οἱ παλαιοὶ πατέρες διηγῆσαντό μοι, ἀκριβέστερον δέ ὁ ἐκείνου ἔκγονος καί ὁμώνυμος ὁ κατά τήν χώραν ταύτην περιβόητος τῶν Σαρακηνῶν φύλαρχος ἐξηγήσατό μοι”.

⁴ Νικηφόρος Κάλλιστος, *Εκκλησιαστική Ιστορία*, PG 146, 1113A-C: [Nicephori Callisti Xanthopuli, *Ecclesiasticae Historiae*, PG 146 και PG 147, 9-448].

επιτηρούσαν τα σύνορα, να μην επιτρέψουν σε κανένα χριστιανό υπήκοό του να καταφύγει σε βυζαντινό έδαφος. Ένας από τους φυλάρχους όμως, όχι μόνο δεν εμπόδισε τη φυγή των καταδιωγμένων στον τομέα ευθύνης του, αλλά τους διευκόλυνε μάλιστα στη φυγή τους. Πρόκειται για τον Ασπέβετο, που ήταν μέλος της ισχυρής αραβικής φυλής Ταμίμ, συμμάχου των Σασσανιδών. Το όνομα Ασπέβετος προέρχεται από μεταγραφή στην ελληνική του περσικού τίτλου “Sīranhbadh” που έφερε ο Άραβας φύλαρχος και που στην αραβική μετεγγραφή ως “al-Asbadiyyun”.⁵ Το ότι οι χριστιανοί φυγάδες πιθανόν να ήταν Άραβες εξηγεί, ενδεχομένως, και την απροθυμία του Ασπέβετου, παρά τις ρητές εντολές του Πέρση βασιλέα, να τηρήσει απαρέγκλιτα το καθήκον του καταδιώκοντας ομοφύλους του, παρόλο που ο ίδιος ο φύλαρχος εκείνη την εποχή δεν ήταν ακόμη χριστιανός. Κάποια στιγμή αναφέρθηκε η “προδοτική” του διαγωγή στον Ισδιγέρδη και, τελικά, για να μην υποστεί τις συνέπειες της οργής του βασιλέα, αποφάσισε να ζητήσει άσυλο στη Βυζαντινή αυτοκρατορία. Τον φυγάδα φύλαρχο υποδέχτηκε στα σύνορα ο ανώτατος στρατιωτικός διοικητής των ανατολικών επαρχιών, ο στρατηλάτης της Ανατολής Ανατόλιος.⁶ Το γεγονός ότι το καθήκον να υποδεχτεί τον φυγάδα υπόσπονδο των Περσών ανατέθηκε στον Ανατόλιο και όχι σε κάποιον κατώτερο στρατιωτικό ή πολιτικό αξιωματούχο, δηλώνει εμφατικά τη σπουδαιότητα του Ασπέβετου και πόσο υψηλά βρισκόταν στη στρατιωτική ιεραρχία των Περσών. Κατόπιν συνεννόησής του με τον αυτοκράτορα Θεοδόσιο Β΄ και την εξασφάλιση σχετικής εξουσιοδότησής του, ο Ανατόλιος υπέγραψε συνθήκη συμμαχίας με τον

Ασπέβετο και τον διόρισε *φύλαρχο* όλων των Σαρακηνών υποσπόνδων στην επαρχία Αραβία.⁷ Ο αναφερόμενος στις πηγές όρος “φύλαρχος” είναι τεχνικός. Αφορά στρατιωτικό αξίωμα που απονεμόταν στον κάτοχό του μαζί με τον τιμητικό τίτλο *clarissimus* (λαμπρότατος) και δηλώνει θεσμικά τη θέση ενός Άραβα ηγέτη στο βυζαντινό στρατιωτικό σύστημα ως “εξάρτημα” της στρατιωτικής διοίκησης Ανατολής.⁸ Σημειωτέον ότι η άδεια που δόθηκε στον Ασπέβετο να εγκατασταθεί ως υπόσπονδος, δηλαδή σύμμαχος επ’ αμοιβή, σε βυζαντινό έδαφος προτού να γίνει χριστιανός, καθώς και ο διορισμός του ως φυλάρχου, όχι μόνο της δικής του φυλής, αλλά συνολικά όλων των αραβικών φυλών στην επαρχία Αραβία, αποτελεί ένα εξαιρετικά σπάνιο γεγονός κατά την Πρωτοβυζαντινή περίοδο. Η συνθήκη ειρήνης του 422, που επισφράγισε τη λήξη των πολεμικών επιχειρήσεων μεταξύ Βυζαντίου και Περσίας στο ανατολικό μέτωπο, περιείχε όρο, όπου ρητά αναφερόταν ότι δεν επιτρεπόταν στο μέλλον να υποδέχεται κανένα από τα συμβαλλόμενα μέρη τους φυγάδες Άραβες συμμάχους του άλλου. Ίσως αυτός ο όρος, που απηχεί ενδεχομένως το γεγονός της αποσκίρτησης του Α-

⁷ Κύριλλος Σκυθοπολίτης, *Βίος οσίου Ευθυμίου*, 18.12-19.9: “τήν φυλαρχίαν τῶν ἐν Αραβία ὑποσπόνδων Ῥωμαίοις Σαρακηνῶν Ἀσπεβέτῳ ἐνεχείρισεν”. Πβ. Shahid, *Fifth century*, σ. 45-46.

⁸ Διοικητικά οι φύλαρχοι υπάγονταν στις εντολές του δούκα της επαρχίας. Το κύριο καθήκον τους ήταν η προστασία των συνόρων σε συνεργασία με τις δυνάμεις των λιμιτανέων της επαρχίας. Η στρατιωτική ηγεσία της Ανατολής, όμως, γνωρίζοντας τις εξαιρετικές τους ικανότητες σε καταδρομικές επιχειρήσεις και τον υψηλό βαθμό της πολεμικής τους ετοιμότητας, τους καλούσε να συμμετέχουν σε εκστρατείες και επιχειρήσεις στο ανατολικό μέτωπο. Σ’ αυτήν την περίπτωση επιχειρούσαν υπό τις εντολές του *magister equitum per Orientem*. Η αμοιβή τους, η *annona foederatica*, περιλάμβανε παροχές σε είδος και χρήμα ως αντάλλαγμα για τις υπηρεσίες τους. Βλ. J.A.S. Evans, *Η εποχή του Ιουστινιανού*, μτφρ. Β. Κουρής, Αθήνα 1999, σ. 164, A. Walmsley, “Byzantine Palestine and Arabia: Urban Prosperity in Late Antiquity”, N. Christie – S.T. Loseby, *Towns in Transition. Urban Evolution in Late Antiquity and the Early Middle Ages*, Variorum Reprints, Λονδίνο 1996, σ. 129, A.H.M. Jones, *The Later Roman Empire 284-602*, τ. 1-2, Οξφόρδη 1964, σ. 611.

⁵ Βλ. I. Shahid, *Byzantium and the Arabs in the fifth century*, Ουάσιγκτον 1989, σ. 42, σ. 43 και σημ. 91, B. Isaac, “The Eastern Frontier”, Av. Cameron – P. Garnsey, *The Cambridge Ancient History*, τ. 13, Κέϊμπριτζ 1998, σ. 450. Για τον Ασπέβετο, βλ. A.H.M. Jones – J.R. Martindale – J. Morris, *The Prosopography of the Later Roman Empire*, τ. 2 (395-527), Κέϊμπριτζ 1980, σ. 169-170.

⁶ Για τον Ανατόλιο, βλ. Jones, *Prosopography*, σ. 84-86.

σπέβετου, να προστέθηκε στο κείμενο της συνθήκης ειρήνης κατόπιν πιέσεων της περσικής διπλωματίας, αφού είναι μάλλον βέβαιο ότι οι Σασσανίδες δεν θα ήθελαν να υπάρξουν στο μέλλον ανάλογα περιστατικά που θα τραυμάτιζαν το διεθνές γόητρο και κύρος τους.⁹

Δύο χρόνια μετά τον διορισμό του στη φυλαρχία της Αραβίας (422), ο Ασπέβετος προσηλυτίστηκε στον Χριστιανισμό από τον “πατριάρχη” του αναχωρητικού βίου στην Ιουδαία Ευθύμιο τον Μέγα (†473), γεγονός που άλλαξε ολοκληρωτικά τη ζωή του. Η μεταστροφή του συνδέεται με την ασθένεια του γιου του Τερέβονα, ο οποίος ήταν παράλυτος σε όλη τη δεξιά πλευρά του σώματός του, από κάποιο ατύχημα που του συνέβη, όταν ακόμη βρισκόταν στην Περσία. Αφού δοκίμασε εκεί πλήθος από θεραπευτικές συνταγές των Μάγων χωρίς αποτέλεσμα, όπως αναφέρει ο Κύριλλος, ο νεαρός ορκίστηκε να ασπαστεί τον Χριστιανισμό, αν ο Θεός τον θεράπευε από τη χρόνια ασθένειά του. Κάποιο βράδυ ενώ κοιμόταν, ενύπνιο του υπέδειξε ότι το πρόσωπο που θα τον θεράπευε ήταν ο μοναχός Ευθύμιος, ο οποίος ασκήτευε σε σπήλαιο ενός χειμάρρου (wadi) στην έρημο της Ιουδαίας, σε απόσταση 10 ρωμαϊκών μιλίων νοτιοανατολικά της Ιερουσαλήμ. Όταν η συνοδεία του Τε-

ρέβονα οδήγησε τον ημιπαράλυτο νέο στον Ευθύμιο, εκείνος τον θεράπευσε “θαυματουργικά”. Ο θεραπευμένος πλέον νέος και οι συνοδοί του, βαθύτατα εντυπωσιασμένοι από το θαυμαστό γεγονός, ζήτησαν πάραυτα να βαπτιστούν χριστιανοί. Ο Ευθύμιος βάπτισε πρώτα τον Ασπέβετο, στον οποίο έδωσε το ελληνικό όνομα Πέτρος, ακολούθησε η βάπτιση του Τερέβονα και κατόπιν το σύνολο των μελών της φυλής του.¹⁰

Η φήμη του Ευθυμίου ως θεραπευτή ασθενών έλκυε κοντά του ολοένα και περισσότερους ειδωολάτρες Σαρακηνούς, τους οποίους και βάπτιζε.¹¹ Με τη συνεχή αύξηση του αριθμού των προσήλυτων και την ανάδειξη νέων αραβικών χριστιανικών κοινοτήτων στην κοιλάδα του ποταμού Ιορδάνη, δημιουργήθηκε η ανάγκη της πνευματικής καθοδήγησης του αλλόγλωσσου ποιμνίου. Το 427 ο επίσκοπος Ιεροσολύμων Ιουβενάλιος (422-458), έπειτα από εισήγηση του Ευθυμίου, χειροτόνησε τον Πέτρο επίσκοπο Παρεμβολής στην επαρχία Πρώτη Παλαιστίνη.¹² Παρόλο που η χειροτονία του Ασπέβετου-Πέτρου ήταν αντικανονική, διότι η πραξικοπηματική αυτή ενέργεια του επισκόπου Ιεροσολύμων αμφισβητούσε ευθέως την εκκλησιαστική δικαιοδοσία και τα πρωτεία του μητροπολίτη Καισαρείας της Παλαιστίνης, ο Ιουβενάλιος θεώρησε ότι δεν μπορούσε να υπάρξει καλύτερος πνευματικός πατέρας από τον Πέτρο για τους σκηνίτες Σαρακηνούς της κοιλάδας του Ιορδάνη. Η επιλογή του ως του πρώτου ιστορικά επισκόπου Παρεμβολής αποτελούσε την ιδανικότερη λύση, διότι όντας παραδοσιακός αρχηγός (σεΐχης) της φυλής του γνώριζε άριστα όχι μόνο τη γλώσσα του ποιμνίου του, αλλά και τις πολιτισμικές ιδιαιτερότητές του ως νομαδικού λαού.

⁹ Πρίσκος, σ. 587: [Εκ της ιστορίας Πρίσκου ρήτορος, *Περί πρέσβεων εθνών προς Ρωμαίους*, στο Κωνσταντίνος Πορφυρογέννητος, *Excerpta de legationibus gentium ad Romanos*, έκδ. C. de Boor, τ. 1, μέρ. 1, Βερολίνο 1903], Μάλχος, σ. 568: [Εκ της ιστορίας Μάλχου του Φιλαδέλφειος, *Περί πρέσβεων εθνών προς Ρωμαίους*, στο Κωνσταντίνος Πορφυρογέννητος, *Excerpta de legationibus gentium ad Romanos*, έκδ. C. de Boor, τ. 1, μέρ. 1, Βερολίνο 1903]. Ο αυτός όρος συμπεριλήφθηκε ρητά και στη συνθήκη ειρήνης του 562. Βλ. Μένανδρος Προτίκτωρ, σ. 180-181: [Εκ της ιστορίας Μενάνδρου, *Περί πρέσβεων Ρωμαίων προς εθνικούς*, στο Κωνσταντίνος Πορφυρογέννητος, *Excerpta de legationibus Romanorum ad gentes*, έκδ. C. de Boor, τ. 1, μέρ. 1, Βερολίνο 1903]. Πβ. Shahid, *Fifth century*, σ. 36, Z. Rubin, “Diplomacy and War in the Relations between Byzantium and the Sassanids in the fifth century AD”, P. Freeman – D. Kennedy, *The Defense of the Roman and Byzantine East: Proceedings of a colloquium held at the University of Sheffield in April 1986*, Οξφόρδη 1986, σ. 680-681.

¹⁰ Κύριλλος Σκυθοπολίτης, *Βίος οσίου Ευθυμίου*, 18.5-21.6. Πβ. D.J. Chitty, *The Desert a City: An Introduction to the Study of Egyptian and Palestinian Monasticism under the Christian Empire*, Οξφόρδη 1966, σ. 83.

¹¹ Κύριλλος Σκυθοπολίτης, *Βίος οσίου Ευθυμίου*, 21.16-19.

¹² Κύριλλος Σκυθοπολίτης, *Βίος οσίου Ευθυμίου*, 25.1-9. Πβ. Shahid, *Fifth century*, σ. 47.

Μετά τη χειροτονία του το 427 ο Ασπέβητος εγκατέλειψε τη φυλαρχία της Αραβίας, προφανώς κατόπιν συνεννοήσεως με τις βυζαντινές αρχές και της σχετικής άδειας που του δόθηκε, και διορίστηκε φύλαρχος Παρεμβολής. Επειδή ο ανήλικος τότε γιος του Τερέβων δεν ήταν σε θέση να ασκήσει τα στρατιωτικά του καθήκοντα ως φύλαρχος Παρεμβολής, μιας και το αξίωμα, όπως μαρτυρούν οι πηγές, ήταν κληρονομικό, ο Ασπέβητος κράτησε ταυτόχρονα και τα δύο αξιώματα, του φυλάρχου και του επισκόπου, γεγονός μοναδικό και ανεπανάληπτο, εξ όσων γνωρίζω, στην ιστορία του Βυζαντίου.¹³

Το ότι ο Πέτρος Παρεμβολής ήταν ισχυρή και αξιόλογη προσωπικότητα μαρτυρεί και το γεγονός ότι επιλέχθηκε ως μέλος τετραμελούς επίσημης αντιπροσωπείας, εξουσιοδοτημένης από το προεδρείο της Γ' Οικουμενικής συνόδου στην Έφεσο το 431, να μεταβεί στην Κωνσταντινούπολη στον πατριάρχη Νεστόριο, προκειμένου να τον πείσει να παρουσιαστεί ενώπιον της συνόδου. Ο Πέτρος Παρεμβολής, ένας σχετικά προσφάτως (427) χειροτονημένος επίσκοπος μιας μικρής, και μάλλον ασήμαντης, κοινότητας σκηνιτών Σαρακηνών, επιλέχτηκε, ανάμεσα σε εκατοντάδες άλλους ιεράρχες, για να φέρει εις πέρας μία λεπτής φύσεως διπλωματική αποστολή. Υπό το παραπάνω πρίσμα δεν θα αποτελούσε αστοχία να θεωρήσουμε ότι πρέπει να ήταν μορφωμένος και πολύ καλός γνώστης της ελληνικής γλώσσας. Τη σκέψη μας αυτή ενισχύει η πληροφορία ότι κατά τις συνομιλίες του με τον Ευθύμιο, ο οποίος ομιλούσε μόνον ελληνικά, ο Πέτρος δεν χρειαζόταν τη βοήθεια διερμηνέα.¹⁴

Ο Άραβας φύλαρχος έκτισε στο ασκητήριο του Ευθυμίου τα κυριότερα οικοδομήματα μιας λαύρας, η οποία πήρε το όνομα του τελευ-

ταίου. Συγκεκριμένα, έκτισε μία κιστέρνα, ένα φούρνο, αρκετά κελιά και ένα μικρό ναό, ο οποίος εγκαινιάστηκε στις 7 Μαΐου του 428 από τον Ιουβενάλιο Ιεροσολύμων. Η λαύρα, επομένως, του οσίου Ευθυμίου (σημερινό Khan el-Ahmar) χρωστά την ύπαρξή της στη γενναιόδωρη προσφορά του φυλάρχου Παρεμβολής Πέτρου. Παράλληλα, ο πνευματικός του πατέρας τον συμβούλευσε να κτίσει ναό στον καταυλισμό της φυλής του, ο οποίος βρισκόταν επίσης κοντά στη λαύρα του Ευθυμίου. Τέλος, φρόντισε να δώσει στους Άραβες σκηνίτες της Παρεμβολής πρεσβύτερο και διακόνους για τις λατρευτικές τους ανάγκες.¹⁵

Τι είναι όμως η “Παρεμβολή”; Ο όρος υποδηλώνει το κινητό στρατόπεδο των Αράβων συμμάχων του Βυζαντίου, που συνεπικουρούσαν τον τακτικό στρατό στη φύλαξη και προστασία μιας επαρχίας.¹⁶ Η Παρεμβολή της Παλαιστίνης, ειδικότερα, ήταν μια ειρηνική κοινότητα Αράβων σκηνιτών, που διαβιούσε στην κοιλάδα του ποταμού Ιορδάνη, με την έδρα της να τοποθετείται μάλλον κοντά στην Ιεριχώ.¹⁷ Το κύριο καθήκον του Ασπέβητου-Πέτρου ως φυλάρχου Παρεμβολής ήταν να προστατεύει εν είδει αστυνομικής δύναμης τις μονές και τους ασκητές στην έρημο της Ιουδαίας και την κοιλάδα του Ιορδάνη από τις αρπακτικές διαθέσεις των νομάδων και άλλων ληστών της περιοχής. Γνωρίζουμε από τις πηγές ότι οι, επί τέσσερις τουλάχιστον γενιές (μέσα 5^{ου}-μέσα 6^{ου} αιώνα), ορθόδοξοι στην πίστη φύλαρχοι της ίδιας οικογένειας, ως υπόσπονδοι των Βυζαντινών, προστάτευαν ευσυνείδητα τις ζωές των μοναχών και τις περιουσίες των μονών τους στην ως άνω αναφερθείσα περιοχή. Η μοναδική φορά που δεν τα κατάφεραν ήταν το 503, όταν η επαρχία

¹³ Βλ. Shahid, *Fifth century*, σ. 185.

¹⁴ *Acta Conciliorum Oecumenicorum*, έκδ. E. Schwartz, τ. 1-3, Βερολίνο-Λειψία 1927-1940, τ. 1, μ. 1.2, σ. 9, Κύριλλος Σκυθοπολίτης, *Βίος οσίου Ευθυμίου*, 33. Πβ. Shahid, *Fifth century*, σ. 215.

¹⁵ Κύριλλος Σκυθοπολίτης, *Βίος οσίου Ευθυμίου*, 24.17-25.1, 26.14-22.

¹⁶ Βλ. I. Shahid, *Byzantium and the Arabs in the fourth century*, Ουάσιγκτον 1984, σ. 496.

¹⁷ Για την πιθανή τοποθεσία της Παρεμβολής, βλ. Shahid, *Fifth century*, σ. 213 και σημ. 11.

Πρώτη Παλαιστίνη υπέστη την τρομερή επιδρομή του Αλαμούνδαρου (al-Mundir) των Λαχμιδών, που είχαν έδρα τους την πόλη Χίρα στον Κάτω Ευφράτη. Ο εξαιρετός στρατιωτικός ηγέτης των Αράβων Λαχμιδών και πιστός σύμμαχος των Περσών επί μία ολόκληρη πεντηκονταετία (503-554) πραγματοποιούσε με το ελαφρύ ιππικό του αιφνίδιες, καταστροφικές επιδρομές κατά μήκος όλου του ανατολικού συνόρου, από τη βόρεια Μεσοποταμία έως την Παλαιστίνη. Ο Αλαμούνδαρος, που ήταν ειδωλολάτρης και φανατικός πολέμιος των χριστιανών, διαδέχτηκε στην ηγεσία των Λαχμιδών τον πατέρα του Ναμάν (Nu'man) το 503. Ως πρώτο στρατηγικό στόχο έθεσε τη λεηλασία των Αγίων Τόπων και ειδικότερα της Ιερουσαλήμ. Γνώριζε για τον πλούτο της, που συσσωρευόταν από την εποχή του Μεγάλου Κωνσταντίνου και προερχόταν αφενός από γενναιόδωρες αυτοκρατορικές χορηγίες και δωρεές και αφετέρου από τις προσφορές αναρίθμητων προσκυνητών (πολιτικών και στρατιωτικών αξιωματούχων, επισκόπων, αριστοκρατών αλλά και ανθρώπων του μόχθου).¹⁸ Ο Αλαμούνδαρος κατάφερε να παραβιάσει σε βάθος τις αμυντικές γραμμές του Βυζαντίου στον νοτιοανατολικό τομέα των συνόρων, εκμεταλλευόμενος μάλιστα και την ευνοϊκή γι' αυτόν συγκυρία της ταυτόχρονης απουσίας των δουκών της Παλαιστίνης και της Αραβίας στο πολεμικό μέτωπο της Μεσοποταμίας, όπου οι βυζαντινές δυνάμεις διεξήγαγαν επιχειρήσεις εναντίον του Πέρση βασιλέα Καβάδη (488-496 και 498-531). Τη δεδομένη χρονική

¹⁸ Η επιδρομή του έως τα πρόθυρα της Ιερουσαλήμ θυμίζει έντονα την απόπειρα του Χοσρόη Α' (531-579) σαράντα χρόνια αργότερα (542) “ὅπως τὰ ἐν Ἱεροσολύμοις κειμήλια ληΐσῃται. Χώραν γάρ ταύτην ἀγαθὴν καὶ πολυχρύσων οἰκητόρων ἤκουεν εἶναι”. Ο Πέρσης βασιλέας ἤλπιζε, ὅπως φαίνεται, να γεμίσει τα ἄδεια αυτοκρατορικά ταμεία με μια γρήγορη αιφνιδιαστική επιδρομή στους Ἁγίους Τόπους. Βλ. Προκόπιος, *Υπὲρ πολέμων*, 2.20.18: [Procopii Caesariensis opera omnia, *De Bellis libris*, ἐκδ. J. Haury, τ. 1-2, Λειψία 1962-1963], Θεοφάνης, 219.22-3: [Theophanis, *Chronographia*, ἐκδ. C. de Boor, τ. 1, Λειψία 1883].

στιγμή η Πρώτη Παλαιστίνη απέμεινε ουσιαστικά αφύλακτη και η μόνη μικρή στρατιωτική δύναμη που παρέμενε επιτόπου ήταν η φυλαρχία της Παρεμβολής. Επειδή όμως ο εχθρός υπερτερούσε συντριπτικά τόσο αριθμητικά όσο και σε ισχύ, οι Άραβες σύμμαχοι του Βυζαντίου δεν τόλμησαν να αντιπαρατεθούν μαζί του. Είχαν όμως προλάβει εγκαίρως να ειδοποιήσουν τους μοναχούς της ερήμου της Ιουδαίας και της κοιλάδας του Ιορδάνη για την επικείμενη επιδρομή παροτρύνοντάς τους να αναζητήσουν ασφαλή καταφύγια, ώσπου να περάσει ο κίνδυνος.¹⁹

Η μελέτη των πηγών μάς επιτρέπει να εννοήσουμε ότι το αξίωμα του φυλάρχου Παρεμβολής ήταν κληρονομικό και ότι η εξουσία μεταβιβαζόταν από πατέρα σε γιο μετά τον θάνατο του πρώτου. Όταν πέθανε ο Πέτρος, τον διαδέχθηκε στο αξίωμα του φυλάρχου Παρεμβολής ο γιος του Τερέβων.²⁰ Ο νέος φύλαρχος κράτησε το αξίωμά του μέχρι τον θάνατό του το 485. Γιος πρωτότοκος, και προφανώς διάδοχος, του Τερέβωνα στη φυλαρχία Παρεμβολής ήταν ο Πέτρος Β', που γεννήθηκε με “θαυματουργικό” τρόπο κατόπιν παρακλήσεως του μέχρι τότε άτεκνου Σαρακηνού φυλάρχου και της στείρας γυναίκας του προς τον πνευματικό τους πατέρα όσιο Ευθύμιο.²¹ Τον Πέτρο Β' διαδέχθηκε ο Τερέβων Β', που υπήρξε στα μέσα του 6^{ου} αιώνα ο κύριος πληροφοριοδότης, όπως προανέφερα, του

¹⁹ Κύριλλος Σκυθοπολίτης, *Βίος οσίου Ιωάννου Ησυχαστού*, 211.15-22. Πβ. I. Shahid, *Byzantium and the Arabs in the sixth century*, Ουάσιγκτον 1995, σ. 17-19, 27-28.

²⁰ Δεν γνωρίζουμε πότε ακριβώς πέθανε ο Πέτρος. Η τελευταία αναφορά στο όνομά του είναι το 431, όταν και συμμετείχε ως επίσκοπος Παρεμβολής στην Γ' Οικουμενική σύνοδο της Εφέσου. Δεν συμμετείχε το 449 στη “ληστρική” σύνοδο της Εφέσου, όπου τη θέση του πήρε ο επίσκοπος Αυξόλαος. Η χρονική στιγμή του θανάτου του Πέτρου, επομένως, τοποθετείται κάπου μεταξύ των ετών 431-449. Για τους καταλόγους των επισκόπων, βλ. E. Honigmann, “The Original Lists of the Members of the Council of Nicaea, the Robber-Synod and the Council of Chalkedon”, *Byzantion* 16 (1942-1943), σ. 36, E. Honigmann, “Juvenal of Jerusalem”, *Dumbarton Oaks Papers* 5 (1950), σ. 221, 233.

²¹ Κύριλλος Σκυθοπολίτης, *Βίος οσίου Ευθυμίου*, 35.26-36.12.

Κυρίλλου Σκυθοπολίτη για την ιστορία της Παρεμβολής.

Ο βιογράφος του οσίου Ευθυμίου μνημονεύει εν κατακλείδι ένα γεγονός, από την ανάλυση του οποίου συνάγονται πολύτιμα συμπεράσματα για τη δομή του συστήματος διοίκησης των Αράβων φυλάρχων της αυτοκρατορίας τον 5^ο, πιθανώς και τον 4^ο αιώνα. Συγκεκριμένα, ο φύλαρχος της Παρεμβολής Παλαιστίνης Τερέβων Α' συνελήφθη το 459 στην επαρχία Αραβία και φυλακίστηκε στα Βόστρα από τον πολιτικό διοικητή της επαρχίας. Ο εγκλεισμός του Τερέβωνα στη φυλακή ήρθε ως αποτέλεσμα των συκοφαντικών εις βάρος του κατηγοριών από τον φύλαρχο της Αραβίας. Ο Τερέβων απελευθερώθηκε έπειτα από παρέμβαση του πνευματικού του πατέρα Ευθυμίου. Με επιστολή του προς τον μητροπολίτη Βόστρων Αντίπατρο, όπου του εξέθεσε τις συκοφαντικές εις βάρος του Τερέβωνα κατηγορίες, ο Ευθύμιος παρακάλεσε τον ιεράρχη να μεσολαβήσει στον πολιτικό διοικητή για την άμεση απελευθέρωση του πνευματικού του τέκνου, πράγμα που τελικά επιτεύχθηκε.²² Από τη διήγηση του Κυρίλλου συνάγεται εμμέσως το συμπέρασμα ότι κάθε Άραβας φύλαρχος επιχειρούσε αυστηρά μέσα στα όρια της επαρχίας όπου είχε διορισθεί υπό την εξουσία του δούκα, του ανώτατου δηλαδή στρατιωτικού διοικητή της επαρχίας. Δεν είχε δικαίωμα να μετακινείται σε γειτονικές επαρχίες χωρίς την έγκριση της προϊσταμένης του αρχής. Η εξουσία του φυλάρχου περιοριζόταν μέσα στα όρια της φυλαρχίας του, η εξουσία του δηλαδή είχε ισχύ μόνο ανάμεσα στα μέλη της φυλής του ή στους άνδρες που διοικούσε στρατιωτικά. Αυτό σημαίνει ότι δεν είχε δικαιοδοσία ή εξουσία πάνω σε άλλο φύλαρχο, αφού την εντολή εγκλεισμού του Τερέβωνα στη φυλακή των Βόστρων την έδωσε ο πολιτικός διοικητής της Αραβίας και όχι ο το-

πικός φύλαρχος. Τον 5^ο αιώνα, επομένως, η διοικητική δομή του στρατιωτικού συστήματος της φυλαρχίας των Αράβων συμμάχων της αυτοκρατορίας ήταν πλήρως αποκεντρωμένη στις επιμέρους επαρχίες των ανατολικών συνόρων.

Τον 6^ο αιώνα, αντίθετα, χάρη στην καινοτόμο στρατιωτική πολιτική του Ιουστινιανού αναπτύχτηκε ένα κεντρικό σύστημα διοίκησης όλων των Αράβων φοιδεράτων (υποσπόνδων) της αυτοκρατορίας υπό τις εντολές του “βασιλέα” Αρέθα (al-Harith) των Γασσανιδών. Η ανάλυση του θέματος αυτού, όμως, δεν συγχωρείται στο πλαίσιο της παρούσας εισήγησης.

²² Κύριλλος Σκυθοπολίτης, *Βίος οσίου Ευθυμίου*, 52.19-53.1. Για τον Αντίπατρο Βόστρων, βλ. Π.Κ. Χρήστου, *Ελληνική Πατρολογία*, τ. Δ', 2^η έκδ., Θεσσαλονίκη 2006, σ. 562-563.